

Gál-Mlakár Viktor

Zemplén ismeretlen vára: a komlóskai Pusstavár

A boráról közismert Hegyalja szőlővidéke és a még ma is nagyrészt érintetlen zempléni rengeteg határán egy különleges elrendezésű, rövid életű és korán elpusztult hegyi vár maradványai emelkednek. A környék lakói még egykori nevét is elfelejték, s csupán az utóbbi években itt folyt kutatómunkának köszönhető, hogy újabban már egy panzió is őrzi emlékét Komlóskán.

A Zempléni-hegység déli részén, egy meredek vulkáni csúcs platóján emelkedett valaha a középkori oklevelekben Solymos néven ismert vár. A Tolcsvától északra, Erdőhorvati és Komlóska falvak között, mintegy 426 méteres magasságban található építmény csak az 1990-es évek közepén került a tudományos kutatás, elsősorban a régészek figyelmének középpontjába. Az alapvetően csupán szondázó jellegű ásatása 2001 és 2004 között zajlott Feld István és e sorok írójának vezetésével. Az ennek kapcsán föllelt történeti adatok és a néhány hónapos feltárás eredményei alapján már ismerjük a várat építtető Tolcsva nemzetség társadalmi helyzetét és családi kapcsolatait, birtokaik elhelyezkedését és szerkezetét, továbbá az erősség alaprajzi elrendezését, sőt nagy vonalakban sikerült fényt deríteni az egyik várrész feltételezhető közlekedési rendszerére is.

Maga Solymos vára csupán kétszer szerepel írott forrásokban, a

Solymos vára délnyugat felől (www.civertan.hu)

14. század második felében. Először 1379-ben bukkan fel, mikor is a birtokos Tolcsva nemzetség tagjai megosztoznak rajta. Sajnos, maga az osztálylevél szövege nem maradt fenn, ezért nem tudjuk, hogy ekkor - a vár életének már egy kései periódusában - milyen épületek emelkedhettek a falak övezte területen. A második - és jelen tudásunk szerint egyben az utolsó - említése 1398-ból származik. Ekkor elpusztult várként - „castrum desolatum Solmus” - említi az oklevél.

A Tolcsván és környékén birtokos úri nemzetség első tagjait a 13. század közepéről ismerjük. Tolcsva nembeli Langeus comes 1254-ben, rokona Uz 1266-ban, mint királyi ember szerepel okleveleinkben. Tolcsva telepü-

lését - amelyről a nemzetség magát nevezte - először szintén ugyanebben az időben említik, míg a településen keresztülfolyó Tolcsva patak neve már a 12. század végétől ismert. A nemzetség eredete homályba vész, a különböző nemzetségtagok rokonságára is csak egy 14. századi oklevél szövege derít fényt.

A 13. század végén bomlásnak induló sárospataki királyi erdőuradalom testébe benyúló nemesi birtoktest központja természetesen maga a névadó Tolcsva volt. A közvetlen birtokegyütteshez tartozott még Sára, (Vámos)Újfalu, Kútpataka, (Erdő)Horvati és Komlós(ka). Emellett 1288-ban váltja vissza a nemzetség a Baxa genus tagjaitól 180 márkáért Toronya birtokrészét. A ma

Solymos vár környéke

A déli torony és a lépcső környékének feltárása (Gál-Mlakár Viktor)

Szlovákia területén fekvő településen kívül ehhez a kisebbik birtoktömbhöz tartoztak még Csergő és Gercsely falvak is. A birtokokat Uz fia Uza gyarapította, aki 1312-ben I. Károly király mellett harcolva részt vett Sáros várának visszafoglalásában és/vagy a rozgonyi csatában. E tetteért a Szabolcs megyei Kenézlő falvat kapta adományul a királytól, aki - az adománylevél tanúsága szerint - Uza fiának, Jakabnak a keresztatyja is volt.

Bár a nemzetség Solymos nevű várának pontosabb építési idejét nem ismerjük, több, igen reális hipotézist is felállíthatunk ezzel kapcsolatban. A vár építése igen nagy valószínűséggel szervesen illeszkedik abba a 13. század utolsó harmadára jellemző várépítési hullámba, amelynek során az ekkor megszorodó írott forrásokban felbukkanó és magukat önálló nemzetséggé meghatározó nemesi családok, függetlenségük és hatalmuk jelképeként várakat emeltek. Láttuk, hogy a Tolcsva nemzetség tagjainak a 13. század végén már rendelkezésére állt egy olyan nagyságú pénzösszeg, amely akár a várak felépítéséhez is felhasználható lett volna. Elképzelhető azonban, hogy I. Károly király egy számunkra már ismeretlen oklevelében adott engedélyt az erősség építésére, amikor Tolcsvai Uzát hű szolgálataiért megjutalmazta. Harmadik lehetőségként felmerülhet még az említett Langeus comes unokájának, Lászlónak a személye is, aki 1344-45-ben Sirokai Miklós familiárisaként az erdélyi alvajda tisztét töltötte be, tehát neki is meg lehetett a megfelelő háttere, hogy Solymos várát megépíttethesse.

A király keresztfia, Tolcsvai Uza fia Jakab nagyjából az 1330-as években tűnik el a forrásokból, ellentétben Uza másik fiával, Imrével, akit az 1310-es évektől ismerünk, majd igen hosszú életet élve utoljára 1379-ben említenek meg az oklevelek. Margit leánya második férje halála után, birtokrészeit, köztük Solymos várát is, Debrői Istvánra hagyva, a sárospataki klarisszák kolostorába vonul vissza. A Langeus ágon az Erdélyben működött László két fiára, Langeusra és Egyedre hagyja birtok-

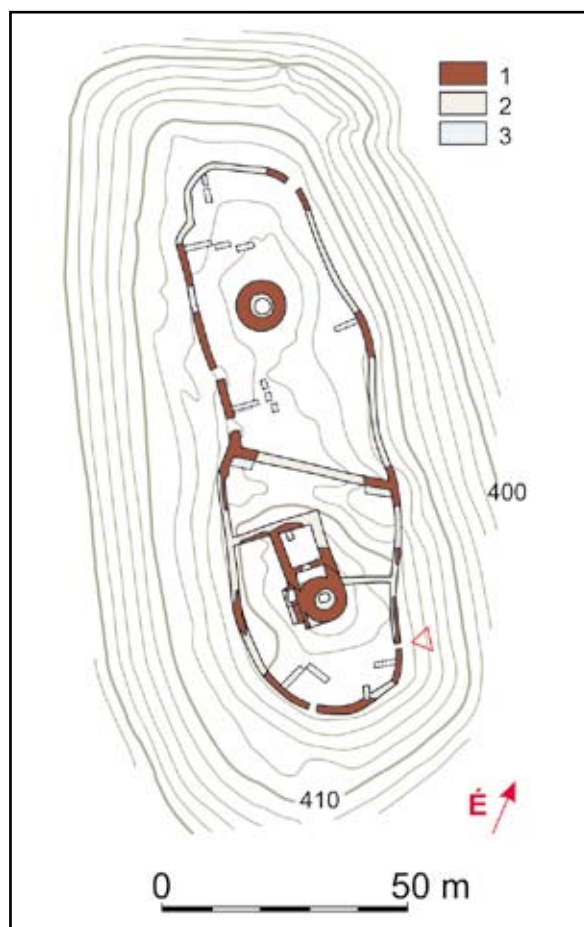
részeit. 1396-ban ezen nemzetségi ág két tagja is részt vett a nikápolyi csatában, és elesett a harcok során. A Langeus ág utolsó felnőtt férfi tagja, Pál, hol Tolcsvainak hol Toronyainak nevezetve magát, elképzelhető, hogy már kiszorult a tolcsvai birtokrészről, és székhelyét Toronyába tette át. A rövid ideig a tállyai várnagyságot is betöltő Pálnak egy fia született, szintén László, aki azonban apja halála után nem sokkal, alig 4 évesen szintén elhalálozott. Ezek után a fiágon kihalt nemzetség birtokaira a leányági rokonság tart igényt, nevezetesen a Csicseri Ormosok, Soósok, Uporiak - maga a felhagyott vár azonban már egyikük számára sem jelentett értéket. Falai ettől kezdve pusztultak. Első alaprajzi felmérését 1986-ban készítette el Nováki Gyula és Sándorfi György.

A hazánkban alaprajzi elrendezésével egyedülállónak számító várra alapvetően jellemző, hogy az

észak-déli hossz tengelyű hegyplatót hosszan elnyúló, szabálytalan ovális falövvel kerítették el. A területet közepén egy természetes eredetű árok vágja két részre, melyről már a felmérés alapján tudtuk, hogy északi oldalát fallal erősítették meg. Az így megosztott várterület mindkét része közepén jelentősebb kiemelkedésen egy-egy kerek torony maradványa emelkedik a vár udvara fölé. A vár bejáratát már kezdetben a déli várrész délkeleti részén lehetett sejteni. Kibontása után előkerült az alig egy méter széles egyszerű gyalogkapu küszöbköve, valamint szárköveinek habarcsos fészke is. Formájára talán a salgói felső vár hasonló korú kapuja alapján következtethetünk, melynek csúcsíves, élszedett kőkerete volt. Az azonban még nem világos, hogyan közlekedtek a két várrész között, az északi várrész kapuját ugyanis még nem sikerült megtalálnunk.

Az ásatás során mintegy tíz kutatóárokkal vizsgáltuk a várfalhoz futó rétegsorokat, valamint a déli kerek toronyhoz kapcsolódó építmények alaprajzi szerkezetét. Sikerült megismerni az alkalmazott építési-falazási technikát, amely a hasonló terepen emelt várakra általánosan jellemző lehetett. A törtkőből, habarccsal rakott falakat a plató természetes szintjénél mélyebben, már a hegy oldalában kezdték építeni. A falazás közben, illetve a teljes magasság elérése után folyamatosan feltöltötték a lejtős területet, és kialakították a középső tornyok felé egyenletesen emelkedő járószintet. Ez utóbbit csak a vár északnyugati sarkában sikerült mindeddig pontosan meghatározni.

A feltárás során tisztítottuk mindkét kerek torony környezetét. Az északi torony

Solymos várának alaprajza az eddigi kutatások alapján (Nováki Gyula felmérésének felhasználásával készítette Szökrön Péter)
1. álló falak, 2. feltételezett falak, 3. kutatóárok

falainak vastagsága 2 méter, belső átmérője 4,5 méter. A déli torony valamivel kisebb, mint északi szomszédja, falainak vastagsága 1,8 méter, belső átmérője 4 méter. Környezeté-

épülettel, amelynek nyugati fala már korábban is kivehető volt.

A torony nyugati oldalának kutatása során egy déli irányba ereszkedő lépcsősort tártunk fel,

A déli toronyhoz a nyugati oldalon felvezető lépcsősor (Gál-Mlakár Viktor)

nek tisztítása, majd feltárása során nem várt épületrészletek kerültek napvilágra. Először a kerek torony északkeleti részétől észak felé induló, ugyancsak 1,8 méter vastag fal maradványait találtuk meg – ennek folytatása képezi a toronytól északra található kb. 5x12 m² alapterületű épület keleti falát. Rátaláltunk egy kisebb, középső közlekedő helyiségre, amely összeköttetésben van mind a kerek toronnyal, mind a már jóval mélyebb szintű északi négyszögletes

13 lépcsőfok hosszúságban. Kiderült, hogy a torony alapzatát képező természetes sziklatömb nyugati oldalához egy egyenes kőfalat emeltek, és ebbe a falba építették be a lépcső nagyméretű kőelemeit. Hasonló megoldással számoltunk a lépcsősor külső, nyugati oldalán is, ám a terepadottságok miatt ez a falszakasz már elpusztult. Maga a lépcső egy mintegy 2x2 méter belvilágú lépcsőház egykori felső szintjére vezet fel. Az alsó

tér járószintjét a legfelső lépcsőfok szintje alatt 1,6 méterrel találtuk meg, kavicsot is tartalmazó habarccspadló formájában. A kis épület nyugati fala szintén elpusztult.

Mіндеzen eredmények alapján a déli várrész közlekedési útvonala a következőképpen rekonstruálható: a délkeleti gyalogkapun keresztül a vár területére bejutva délről kellett a tornyot megkerülni, hogy a nyugati oldalon található lépcsősorhoz érkezzen a látogató. Ezen felmenve a lépcsőháztól egy - bizonyára faszervezetes - lépcsőn lehetett az említett közlekedő térbe jutni. Innen valószínűleg további falépcső vezetett be a toronyba és/vagy az attól északra fekvő nagyméretű (lakó)épületbe. E négyszögű épület északnyugati sarkától egy fal indul nyugati irányba. Ez a fal párhuzamos a két várrészt elválasztó árokkal és az azon túl lévő, várrészeket elválasztó fallal is, s így minden bizonnyal azonosítható a déli várrészt az árok felől lezáró várfal nyugati részével.

A vár építési idejéhez hasonlóan szintén csak hipotéziseket állíthatunk fel azzal kapcsolatban, hogy milyen okból választották szét ilyen markánsan a két hasonló elrendezésű várrészt. Az első kézenfekvő indok a védelmi stratégiában keresendő. Az egyik várrész megszállása után a kettős falöv és az árok még mindig elegendő védelmet jelenthetett a másik várrészben védekezők számára. De magyarázhatjuk az alaprajzi elrendezés sajátosságait a nemzetség két ágra bomlásával, esetleg az egyik nemzetségi ág megerősödésével, vagy köthetjük a nemzetségen belüli, a 14. században többször is megejtett birtokfelosztásokhoz is.

A vár ránk maradt csekély falai jelenleg pusztulnak. Bár Komlóska község önkormányzata szívesen vállalkozna védelmükre, sőt a vár egészének méltó bemutatására is, ehhez azonban nem rendelkezik megfelelő anyagi erővel. Helyreállításához és további kutatásához szükséges lenne egy állagmegóvási terv készítése, ami alapján pályázni lehetne a falkoronák megerősítésére, valamint épületeinek módszeres feltárára.

Az északi torony íves belső falsíkja (Feld István)